

Țanii  
Cum funcționează  
într-0  
și de ce  
șingură  
lecție€

Traducere  
din engleză de  
Raluca Chifu

Gavin Jackson



Titlul și subtitlul originale: *MONEY IN ONE LESSON*  
*How It Works and Why*  
Autor: Gavin Jackson

**Copyright © Gavin Jackson 2022**

**Copyright © Publica, 2022 pentru prezenta ediție**

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citate sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**JACKSON, GAVIN**

**Banii într-o singură lecție : cum funcționează și de ce / Gavin Jackson ; trad. din lb. engleză de Raluca Chifu. - București : Publica, 2022**

ISBN 978-606-722-531-0

I. Chifu, Raluca

336

**EDITORI:** Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

**DIRECTOR EXECUTIV:** Adina Vasile

**REDACTOR-ȘEF:** Ruxandra Tudor

**DESIGN COPERTĂ:** Alexe Popescu

**REDACTOR:** Mihaela Dobre

**CORECTORI:** Cătălina Călinescu, Elena Bițu

**DTP:** Dragoș Tudor

# Cuprins

Introducere .....	9
<b>1.</b> Ce sunt banii? .....	19
<b>2.</b> Cum funcționează băncile? .....	39
<b>3.</b> De ce plătim dobândă? .....	69
<b>4.</b> De unde vine inflația? .....	99
<b>5.</b> Care este puterea banilor? .....	127
<b>6.</b> De ce guvernele nu tipăresc, pur și simplu, bani? ...	159
<b>7.</b> De ce folosesc țările monede diferite? .....	185
<b>8.</b> Mai mulți bani ne pot face mai bogați? .....	209
<b>9.</b> Cum economisim bani? .....	233
<b>10.</b> Care e viitorul banilor? .....	261
<b>11.</b> Pot banii să salveze lumea? .....	285
<b>12.</b> Ne-au făcut banii mai puțin egali? .....	307
Mulțumiri .....	329
Note .....	331

# 1 | Ce sunt banii?

Banii sunt înțeleși cel mai bine cu câteva beri. Cumpărarea și vânzarea lichidului auriu constituie o prismă grozavă prin care să privești funcționarea banilor. Un barman care ține un „caiet” (monitorizează notele de plată, extinde creditul clienților obișnuiți și se asigură că toți își plătesc în final datoriile) face același gen de muncă precum un bancher care se ocupă doar de lumea mai abstractă a banilor.

Acest lucru era de necontestat în Irlanda anului 1970.<sup>1</sup> În vara aceea, țara a rămas fără bani în momentul în care angajații celor mai mari șase bănci au intrat în grevă. De partea lor, credea aceștia, era controlul asupra esenței economiei. Fără munca lor, cumpărătorii nu puteau face rost de bani ca să cumpere bunuri de la companii, iar acestea la rândul lor n-aveau să poată plăti salariile. Greviștii se așteptau ca liderii să se supună rapid presiunii publice și să răspundă cerințelor lor.

Însă, contrar predicțiilor, economia Irlandei a supraviețuit în mare parte neatinsă<sup>2</sup> și, astfel, a devenit o parabolă pentru a înțelege cum funcționează banii moderni.

Cecurile au fost adoptate ca formă principală de plată. Magazinele și companiile adunaseră numerar înainte de grevă, dar acesta nu era suficient, așa că oamenii obișnuiți au început să-și noteze ceea ce își datorau unii altora, gata să încaseze sumele când se redeschidea o bancă. Ceea ce a transformat aceste cecuri într-un substitut pentru bani a fost faptul că ele

puteau circula dincolo de cumpărătorul și vânzătorul inițiali, la fel ca niște bancnote.

Un economist britanic care vizitase Irlanda în timpul grevei s-a întors acasă și a sunat la banca al cărei client era, ca să afle că, atunci când cecul scris de el (și încasabil la o bancă britanică deschisă) fusese încasat, el avea semnături pe spate: fiecare persoană din Irlanda semnase că transferase datoria altcuiva.<sup>3</sup>

Iată unde apare berea în peisaj. Barurile din Irlanda au făcut un pas în față și au înlocuit băncile ca principale instituții responsabile pentru remedierea datoriilor, permițându-le clienților să schimbe aceste bilete la ordin pe bani.

Să zicem că Albert voia să-i plătească Brendei o zi de muncă; putea, pur și simplu, să-i scrie un cec pentru 100 de lire. Însă asta o lăsa pe Brenda cu o problemă. Dacă voia să cumpere ceva cu 50 de lire, nu putea folosi cecul, iar fiindcă băncile erau închise, nu putea nici să-l depună în cont și să retragă 50 de lire numerar. Chiar dacă voia să plătească cei 100 de lire unei alte persoane, poate că aceasta nu-l cunoștea pe Albert și nu avea încredere că documentul avea să-și păstreze valoarea când băncile se redeschideau.

Barurile s-au dovedit a fi soluția. Ca deținător al unei afaceri cu numerar, proprietarul vedea volume imense de mone-de și bancnote trecându-i pragul în fiecare zi, așa că adeseori avea resursele necesare ca să schimbe cecul cu ceva care putea fi folosit pentru plată. La fel ca bancherii, nici cârciumarii nu făceau acest lucru din bunătatea inimii lor; acceptau doar cecurile despre care credeau că aveau să fie plătite. Fraudele au crescut exponențial pe timpul grevei. Deși uneori erau descoperite, un fan întreprinzător al curselor de cai a reușit să scrie un cec pentru un cal, apoi și-a folosit câștigurile ca să-și plătească datoria.<sup>4</sup>

Asumându-și acest rol, proprietarii aveau un avantaj. Managerul barului local știa deja ce șanse avea ca oamenii să-i plătească înapoi, mulțumită experienței anterioare cu creditele acordate clienților pentru câte o noapte de beție. Cunoștințele despre clientela însemnau că avea deja o idee despre calitatea biletelor la ordin și cât de mult numerar putea acorda dacă voia să-și păstreze afacerea. După cum vom vedea pe parcursul acestei cărți, banii sunt strâns legați de informații și de risc.

Greva funcționarilor bancari irlandezi ne oferă două lecții importante. Prima este că datoria e un fel de monedă; poți folosi faptul că cineva îți datorează bani ca să le plătești altor persoane. O promisiune de plată transferabilă poate fi în sine o plată și poate fi creată din nimic – oricine poate scrie un bilet la ordin.

A doua lecție este esențială. Banii se bazează pe încredere. Fără încrederea că vor fi returnați, datoria nu valorează nimic. Cecurile puteau fi, într-adevăr, create din nimic, dar erau lipsite de valoare dacă nu credeai că persoana care le scrisese avea să-ți dea banii înapoi. Barurile au jucat acest rol de monitorizare a creditului, ținând minte cine era un bun datornic și cine nu.

Într-adevăr, cecurile și barurile, la fel ca alte afaceri, precum magazinele de cartier (care schimbau, și ele, bilete la ordin), au creat un sistem monetar fără bănci. Acesta includea două tipuri de bani. Primul era creditul, notele de ordin precum cecurile care puteau circula în toată economia și care aveau valoare deoarece oamenii se așteptau ca datoriile să fie plătite în final, când se deschideau băncile.

Al doilea era numerarul, suma de bani fizici din casele firmelor și din portofelele clienților. Suma totală de bani era o combinație a celor două tipuri și putea să fluctueze chiar dacă

volumul de numerar rămânea fix. Există o bază monetară de numerar și un volum total de bani care includea atât numerarul, cât și cecurile. Cecurile erau transformate, în final, în numerar, dar funcționau foarte bine și pe cont propriu atât timp cât celălalt mod de plată nu era disponibil. De fapt, când irlandezii și-au epuizat carnetele de cecuri, și-au făcut singuri altele. Un funcționar bancar își amintea că le văzuse scrise chiar și pe hârtie igienică.

## Originile antice ale banilor

Exemplul grevei irlandeze din domeniul bancar ne arată doar jumătate din imagine. Ca să înțelegem pe deplin banii, trebuie să mergem la începuturile lor, în lumea antică.

Când cei de la Muzeul Britanic au decis să spună povestea originii banilor, și ei au apelat tot la bere.<sup>5</sup> Unul dintre cele mai vechi obiecte din colecția lor, pe lângă banii de cupru suedezi și monedele uriașe de piatră de pe Insula Yap, este o tăbliță de lut din Mesopotamia antică ce prezenta rațiile zilnice de bere datorate muncitorilor. Această descriere a unei datorii este acum considerată a fi una dintre cele mai vechi înregistrări legate de bani din lume.

Însă aceasta nu a fost întotdeauna povestea oficială privind inventarea banilor. Versiunea inclusă în *Avuția națiunilor*<sup>6</sup>, cartea lui Adam Smith, textul fondator al economiei moderne, spunea că oamenii se bazau în trecut pe troc ca să obțină ceea ce își doreau. Într-o „economie primitivă”, un vânător putea să schimbe bizonul vânat pe niște fructe. Dacă nu voia fructe, trebuia să găsească pe cineva care le dorea. Banii s-au inventat, spune povestea, ca să nu mai trebuiască să ne bazăm pe această „coincidență de dorințe”.

Niciun antropolog sau sociolog nu a găsit vreodată un exemplu real cu privire la genul de economie de troc descrisă de Smith.<sup>7</sup> Majoritatea economiilor premonetare studiate se bazează pe daruri. În acele societăți, se făcea schimb de daruri, lucru care crea o așteptare de reciprocitate.<sup>8</sup> În loc să facă troc, un vânător pur și simplu le dădea culegătorului și pescarului niște carne, cu așteptarea ca aceștia să-i dea în schimb fructe și pește când avea să-i fie foame.

De fapt, acest lucru creează un fel de datorie.<sup>9</sup> Darul de carne al vânătorului îl făcea pe pescar dator să-i ofere un pește cadou. Dacă pescarul nu-l ajuta când venea rândul lui, se făcea de râș și își pierdea statutul social.<sup>10</sup>

Acest schimb de daruri nu e neapărat altruist și poate fi competitiv. O societate din Papua Noua Guinee (care includea dolarul australian în rândul cadourilor) considera că era extrem de nepoliticos să răsplătești doar cadoul primit la o ceremonie (constând, de obicei, în porci). Era important să dai înapoi mai mult decât ai primit. Un „om mare” era acela care dădea cel mai mult; toți ceilalți îi erau datori și acesta devenea cel mai puternic personaj din întregul trib.<sup>11</sup>

Normele de acest fel se pot aplica în societăți la scară mică, unde toți se cunosc între ei. Gândește-te la un grup de prieteni în care cineva își formează reputația de a nu face cinste nicio dată. Va fi izolat și nu va mai putea lua parte la sistemul economic, nerespectându-și datoria și încălcând sistemul darurilor reciproce.

În schimb, într-o economie compusă din mii de tranzacții între străini este necesar să știi cât de mult îți datorează societatea: volumul total de bunuri și servicii pe care le poți cere și apoi primi de la alți oameni. În economia noastră, acest lucru înseamnă bani: dă-i cuiva o bancnotă de 10 lire sterline și îți va oferi bunuri în valoare de 10 lire.

Banii sunt, practic, un simbol care reprezintă ce ne datorează economia. Imaginează-ți-l pe vânătorul nostru în economia darurilor. Aduce înapoi de la vânătoare un bizon și îl împarte cu pescarul și culegătorul, după care s-ar putea să gândească: „Bun, acum mi se datorează trei pești și cinci fructe pentru mâncarea pe care le-am dăruit-o”. Ar putea chiar să le adune și să-și spună: „Mi se datorează zece fructe în total”.

Așa funcționează lucrurile în economia noastră monetară: muncim și ni se creditează contul bancar cu un număr – salariul. Salariile se măsoară în bani, nu în fructe, dar totuși măsoară ceea ce ni se datorează pentru munca depusă. Apoi putem să mergem și să schimbăm acea datorie pentru fructe, dacă dorim, sau pentru altceva. Principala inovație este să creăm o unitate standard care ne permite să comparăm valoarea unei ore cu bunurile pe care le putem cumpăra cu aceasta: o măsură universală a valorii economice.

Datoriile nu se cuantificau așa în economiile bazate pe daruri. Vânătorul putea să creadă că restul comunității „îi era dator”, nu că avea neapărat dreptul la o anumită cantitate de resurse. Iar aceste relații de îndatorare erau asociate și cu alte forțe sociale. Gândește-te la tensiunea din societățile noastre cu privire la persoana care plătește nota de plată la restaurant după o întâlnire. Darul partenerului, dacă plătește în totalitate, nu e înțeles în termeni de valoare monetară, ci implică tot felul de așteptări și idei despre cavalerism, sexualitate și putere. Și nici nu e întotdeauna altruist.

Mișcarea-cheie pentru a cuantifica aceste datorii în termeni de unitate de cont, măsura universală care ne permite să comparăm valoarea unor lucruri diferite, pare să fi apărut prima dată în Mesopotamia antică – ținutul dintre râurile Tigru și Eufrat care include părți din actualele Irak, Siria și Turcia.

Tăblițele de lut din Muzeul Britanic sunt printre primele înregistrări ale acestor datorii măsurate într-o unitate standard, spre deosebire de sentimentul general al obligației de susținere reciprocă.

Mesopotamia a găzduit ceea ce numim acum civilizația sumeriană, care includea unele dintre primele orașe ale umanității. Exodul oamenilor spre orașe a însemnat că aveau loc interacțiuni economice frecvente între străini. După unii învățați, pentru aceasta era nevoie de un mod nou de distribuire a bunurilor, diferit de economia darurilor bazată pe reputație.<sup>12</sup>

Din câte știm, aceste economii urbane se bazau pe planificarea centrală, cu templul ca principală instituție care coordona producția și distribuirea. După spusele arheologilor, contabilii templului foloseau mici obiecte din lut ca simboluri pentru bunuri: mici vase și cilindri care reprezentau uleiul, lâna și ierburile. Unele obiecte puteau fi sigilate într-un cilindru din lut și marcate cu o ștampilă, ca o semnătură, reprezentând de fapt un contract care trebuia onorat.

În final, aceste simboluri au început să fie reprezentate în scrierea cuneiformă (cea mai veche formă de scriere a umanității folosită pentru contabilitate, nu pentru a spune povești), la fel ca în exemplul rațiilor de bere datorate muncitorilor. Acest lucru a însemnat că primii bani au apărut ca o abstractizare pe tăblițele de lut, la fel cum banii moderni rămân în mare parte pe cipurile de siliciu. Mai târziu, scribii din Babilon aveau să folosească aceleași tăblițe pentru calcule astronomice, iar pe lângă pozițiile zilnice ale planetelor aveau să scrie o listă cu prețurile a șase bunuri importante: orzul, curmalele, cuscuta (o plantă aromatică), cardamomul, susanul și lâna. Fiecare avea un preț ce depindea de o cantitate fixă de argint, cunoscută sub numele de shekel.<sup>13</sup>

Multe nume de monede – pound\*, peso și shekel – provin din cuvinte folosite inițial pentru unități de măsurare a greutateii. Termenul kazah „tenge” provine dintr-un cuvânt care însemna „cântar” și, la fel ca un cântar, o unitate standard ne permite să corelăm bunuri foarte diferite: un kilogram de portocale cântărește la fel de mult ca un kilogram de plumb. În mod similar, un concept standardizat de valoare economică ne ajută să comparăm prețul bunurilor și al serviciilor pe o singură scară. În loc să comparăm susanul cu lâna, lâna cu cardamomul, cardamomul cu orzul și așa mai departe, fiecare bun trebuia exprimat doar în termeni de argint. Argintul funcționa ca o „unitate de cont” pentru toate celelalte produse.

Sumeria nu avea prea mult argint al său. Cea mai mare parte din metalul prețios trebuia să vină de la partenerii săi comerciali sau, poate, din colonii precum Anatolia din Turcia modernă. Adeseori, această raritate însemna că argintul de pe tăblițe era doar un număr folosit în contabilitate, pentru ca birocrății templului să poată face calcule și prognoze economice fără să treacă prin toți pașii. În plus, unii învățați se îndoiesc că sumerienii chiar cântăreau acest argint în piață și presupun că vânzătorii le permiteau clienților să plătească pe credit. Metalul era un mod de a ține pasul cu dimensiunea datoriilor, la fel ca nota de plată de la bar.<sup>14</sup>

Această unitate de cont a luat ființă fizic, în final, când s-au emis primele monede, în regatul Lidia din Anatolia, unde trăia bogatul rege Cresus.<sup>15</sup> Ele erau grăunțe de electrum, un aliaj natural de aur și argint, dar nu erau monede așa cum le înțelegem azi, de o dimensiune și o formă fixe, ci de o anumită greutate. Pentru a dovedi că toate cântăreau la fel de mult, erau imprimate cu un cap de leu, garanția regelui.

---

\* Lira sterlină (n.t.).

Prin transformarea „unității de cont” abstracte într-un simbol fizic, banii au devenit mai accesibili și mai utili. Cumpărătorii și vânzătorii nu mai erau nevoiți să cântărească argintul necesar pentru o tranzacție. „Economia darurilor” bazată pe relații personale și reputații putea să scadă, iar economia monetară, a cuantificării și comerțului, putea să crească.

## Funcțiile banilor

Banii au cel puțin trei scopuri.<sup>16</sup> Sunt un mijloc de schimb, o unitate de cont și un depozit de valoare. Ceurile scrise în timpul grevei funcționarilor bancari irlandezi funcționau ca mijloc de schimb, dar erau reprezentate în unitatea de cont creată de stat: lira irlandeză. În Lidia, monedele erau un mijloc de schimb, dar unitatea de cont era o anumită greutate de argint.

Pentru ca un lucru să se transforme în bani, el trebuie să stocheze o valoare. Nu e important doar să ți se dea înapoi banii pe care îi împrumuți, ci și ca ei să valoreze – cel puțin aproximativ – la fel de mult când îi primești. Puțini oameni ar vrea să depună bani la bancă dacă ar exista riscul ca ei să-și piardă valoarea în materie de bunuri și servicii când ar vrea să-i cheltuiască.

Așadar, economiștii fac distincție între ceea ce numesc prețurile „reale” și cele „nominale” ale bunurilor. Prețul „real” încearcă să se adapteze la valoarea schimbătoare a banilor. În exemplul cu economia darurilor, un fruct valora trei cincimi de pește; într-o economie monetară, prețul „nominal” echivalent putea fi de 60 de pence pentru fructe și de o liră pentru pește. În termeni „reali”, acestea nu ar fi cu nimic diferite de 6 lire și 10 lire: prețul relativ al unui fruct din ambele exemple este de 60% dintr-un pește.<sup>17</sup>

Raportul celor două prețuri este același chiar dacă prețul monetar este mai mare; trebuie să renunți la trei cincimi dintr-un pește ca să primești un fruct. Bani mediază această tranzacție, dar prețul nominal nu schimbă prețul real.

Inflația este o schimbare a prețului general al bunurilor în raport cu banii și nu o schimbare a prețului bunurilor comparate unele cu altele. De exemplu, să presupunem că prețul peștelui ar crește la 1,20 lire, dar fructele ar rămâne la 60 de pence bucata. Un fruct a devenit mai ieftin în raport cu peștele – acum valorează jumătate din preț. Este o schimbare a prețurilor relative. Dacă atât fructele, cât și peștele ar crește cu o valoare echivalentă – să zicem 20% în termeni monetari –, ar fi vorba de inflație. Valoarea de o liră a devenit mai mică în raport cu bunurile și serviciile disponibile pentru cumpărare, dar valoarea fructelor nu a scăzut în raport cu cea a peștelui.

Hiperinflația, când valoarea bunurilor în raport cu banii scapă de sub control, este un mod în care eșuează sistemele monetare. Când statul Zimbabwe s-a confruntat cu hiperinflația<sup>18</sup> la sfârșitul anilor 2000, devenise mai ieftin să iei autobuzul dimineața decât după-amiaza din cauza vitezei cu care creșteau prețurile.<sup>19</sup> În final, soluția a fost să se abandoneze dolarul zimbabwean și să se treacă la o monedă complet străină: oamenii preferau banii despre care puteau fi siguri că aveau să-și păstreze valoarea.<sup>20</sup>

Dolarul zimbabwean a funcționat ca mijloc de schimb și ca unitate de cont, dar a eșuat ca monedă pentru că nu a reușit să stocheze valoare. O monedă trebuie să le facă pe toate trei ca să funcționeze eficient.

De-a lungul timpului, oamenii au reușit de multe ori să se asigure că banii își păstrau valoarea folosind metale prețioase, precum aurul și argintul. Metalul din monede garanta valoarea acestora: un shekel de argint valora o anumită cantitate de argint pentru că exact atâta conținea. Această teorie, că statele